

UDK 711.2
Pregledni članak
Primljeno: 2. 10. 92.

Mr. VLADIMIR CINI,
Ekonomski fakultet Osijek,

REGIONALNI RAZVITAK U UVJETIMA OTVORENE PRIVREDE

Otvorena privreda podrazumijeva osim razmjene roba i usluga s ostalim svijetom također i prihvaćanje načina konkuriranja za sredstvima koja stoje na raspolaganju u fondovima pri Europskoj zajednici za financiranje regionalnog razvitka. Razvijajući "bottom up" pristup, kao srednji put, endogenim čimbenicima razvitka dodaje se egzogena potpora s ciljem približavanja potencijalnog stvarnom razvitku.

UVOD

Razina razvijenosti pojedinih regija u Republici Hrvatskoj prije rata bila je prilično neujednačena. Rat je ove razlike učinio još većima. Naime, ratna razaranja srećom nisu zahvatila sva područja Hrvatske tako da danas imamo pojedina područja na kojima je razorena cijela privreda i infrastruktura, djelimice razrušena područja i gotovo netaknuta područja. Cijela Hrvatska podnosi ogroman teret rata i njegovih posljedica no teret nije ravnomjerno raspoređen na sve dijelove zemlje. Izlaskom iz rata startna osnovica budućeg razvitka bit će determinirana i stupnjem očuvanosti privredne strukture. Realno je pretpostaviti da će područja koja su "bolje" prošla u ratu imati i veće šanse za uspješniji i brži gospodarski razvitak od onih koja nisu bila te sreće.

Upravo na ovom mjestu doći će do sukoba dviju koncepcija. Jedna koja će u središtu imati "čistu" tržišnu utakmicu u kojoj neizbježno najbolji pobjeđuje ne vodeći računa o startnoj poziciji i druga koja će željeti sve podržavati i redistribucijom sredstava osigurati kakvu takvu socijalnu pravdu.

Politika regionalnog razvitka treba imati za pretpostavku davanje jednakih šansi svima, a potom svaka regija mora na tržišnim principima dalje voditi svoj razvitak koji će odgovarati prisutnom stanovništvu.

Oslanjanjem samo na tržišni mehanizam, regije koje su bile najintenzivnije zahvaćene ratnim razaranja trebale bi jako mnogo vremena da se ujednači razina dohotka i životnog standarda s regijama koje nisu pretrpjele ovakva razaranja. Isključivo državna distribucija dohotka dovela bi do ekonomske neefikasnosti. Upravo zbog nedostataka isključivo jednog ili drugog koncepta smatramo da bi smišljena i dobro vođena regionalna politika mogla polučiti najbolje rezultate.

Obrasci narodne privrede

Obziriom na veličinu zemlje i stupanj uključivanja pojedinih zemalja u svjetske tijekove možemo identificirati sljedeće privredne obrasce:¹

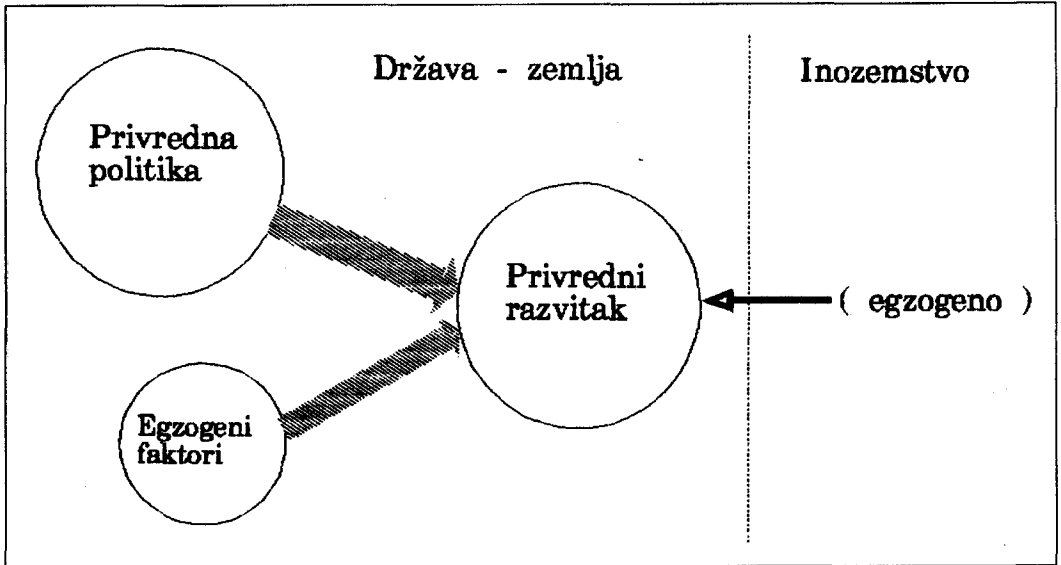
1. Zatvorena privreda
2. Mala otvorena privreda
3. Nadnacionalna privreda
4. Međuovisna privreda

¹ Start-Veltel, G.: Theorie de Stabilisierungspolitik in interdependenten Volkswirtschaften, Frankfurt/M 1984. 16-21 str.

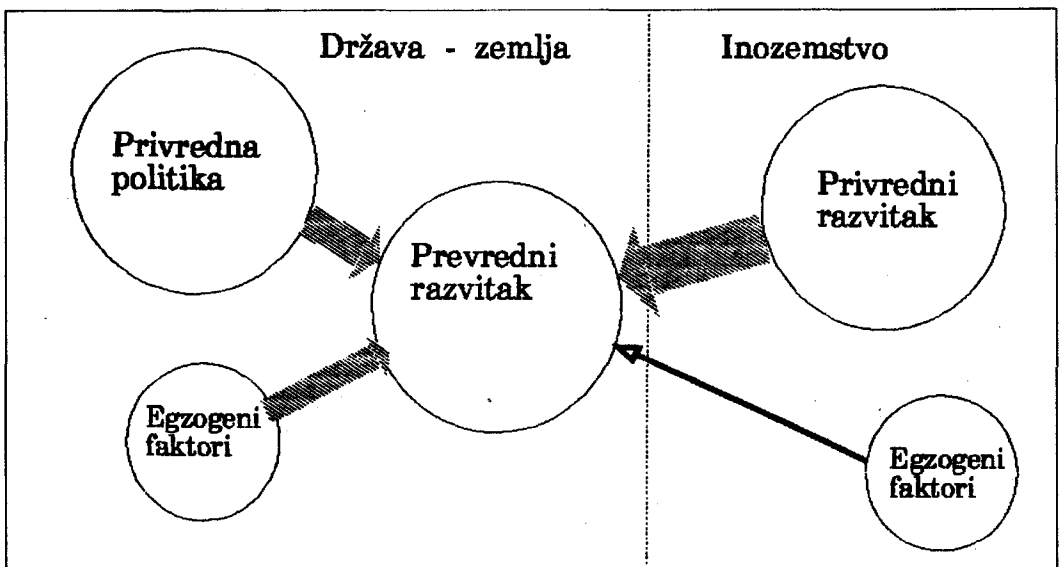
(1) U zatvorenim privredama utjecaj inozemstva je neznatan. Privredni razvitak temelji se gotovo isključivo na vlastitim privredno-političkim instrumentima. Utjecaj stranih privreda može se osjetiti samo sporadično, npr. u slučaju većih prirodnih katastrofa (potres, poplava). Na unutrašnjem planu na privredni rast odnosno na promjenu strukture osim privredne politike može kao egzogeni čimbenik utjecati autonomna

promjena navika stanovništva. Domaća privredna politika dominira u privrednom razvitku. Zadatak joj je da instrumente tako podesi da se dostignu postavljeni ciljevi. Primjer za ovakav obrazac je Albanija u samostalnoj izolaciji.

Strelice na slici prikazuju pravac utjecaja, a debljina snagu utjecaja.

Slika 1. Čimbenici utjecaja na privredni razvitak u zatvorenoj privredi

Slika 2. Čimbenici utjecaja na privredni razvitak u maloj otvorenoj privredi

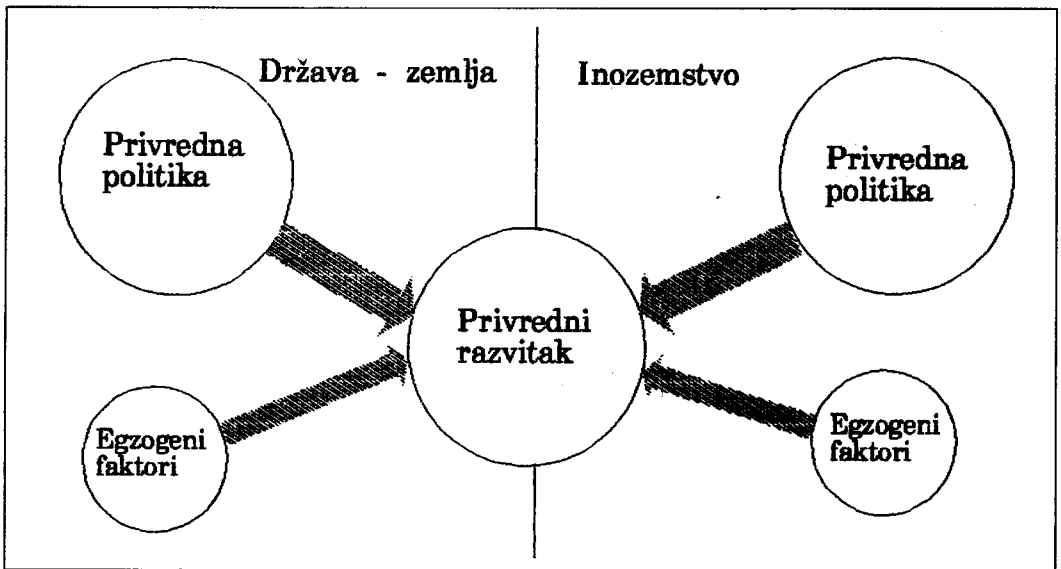
(2) Obrazac drugog slučaja ponašanja opisan je kao mala zatvorena privreda. Ovdje na ekonomski razvitak dominantno utječe inozemstvo, dok unutrašnji razvitak nema nikakvog utjecaja na inozemstvo. Obzirom da se radi o malim privredama veličina unutrašnje proizvodnje i tražnje nema nikakvog utjecaja na svjetske cijene.

Analogija se može povući i na tržište novca, što recimo znači da visina kamatnih stopa u zemlji nema nikakav utjecaj u "ostalom" svijetu, a istodobno te kamante stope determiniraju razinu kamatnih stopa u zemlji.

Zadatak privredne politike je da u danom okruženju pokuša privredu dovesti do odabranih ciljeva. Eksterne veličine su osnova za interne odluke.

U ovom slučaju imamo samo utjecaj iz inozemstva na domaću privredu, dakle jednosmjernan utjecaj. Ne može se govoriti o međuovisnosti jer to podrazumijeva povratnu spregu. Upotreba ovog obrasca opravdana je u slučaju malih zemalja kao što su Monako, Luksemburg. Ako se radi o homogenim proizvodima (čelik ili proizvodi kemijske industrije) ovaj se obrazac može primijeniti i za veće narodne privrede.

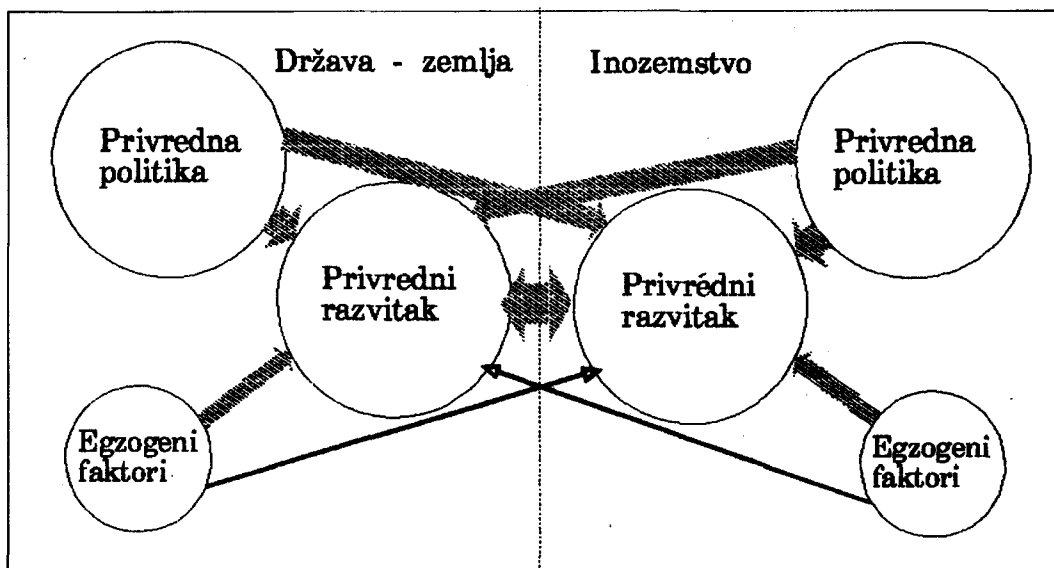
(3) O nadnacionalnim privredama može se govoriti u slučaju kada je internacionalno tržište snažno integrirano. Mora postojati perfektna supstitucija kapitala i roba. U ovom slučaju je pitanje nacionalne privredne politike gotovo bespredmetno. Ovaj obrazac primjenjuje se za političke nadnacionalne organizacije. Za privredu će obrazac možda biti primjenjiv u budućnosti kada će Europska zajednica biti još više integrirana nego je sada.

Slika 3. Čimbenici utjecaja na privredni razvitak u nadnacionalnoj ekonomiji

(4) U ovom obrascu međuovisnih privreda domaća privreda osjeća mjerljiv utjecaj inozemstva, ali ne toliko snažan da determinira nacionalnu privrednu politiku. Domaća privreda nije ovisna samo o inozemstvu. Često postoji obrnut utjecaj. Proizvodi nisu toliko homogeni, a tržište integrirano da političke granice nemaju ekonomskog učinka. Privrednoj politici teže je ostvarivati utvrđene ciljeve nego u prethodna tri obrasca, zato što ima više veza na koje je potrebno obratiti pažnju. Ovaj obrazac primjenjiv je za velike zemlje Zapadne Europe, SAD i Japan.

Razvitak Republike Hrvatske u budućem razdoblju mora se temeljiti na širokom uključivanju u europske i svjetske tjekove. Naravno da je privredni razvitak provorazredni zadatak vlastite ekonomske politike, ali kao kod svih otvorenih privreda utjecaj inozemstva na ostvarivanje postavljenih ciljeva je prisutan. Obzirom na veličinu zemlje i značaj proizvodnih kapaciteta u širem prostoru, privreda Hrvatske mnogo je bliže obrascu male otvorene privrede nego obrascu međuovisne privrede.

Slika 4. Čimbenici utjecaja na privredni razvitak u međuovisnoj privredi

Regionalna politika

Izvor regionalne politike često je osjećaj da su regionalne razlike velike, odnosno neprihvatljive. U tom smislu regionalna politika je politika upravljana od državne vlade na pojedine regije u cilju ispravljanja postojećeg stanja koje se procjenjuje kao neprihvatljivo s nacionalnog stajališta. Regionalna politika općenito uzevši zasniva se na moralnim i ekonomskim osnovama, često nazivanim jednakošću i učinkovitošću. Bitak prethodnog je da je društveno, moralno, a naravno i politički neprihvatljivo da u različitim dijelovima zemlje postoji velika razlika u razini razvijenosti a time i standardu življenja stanovništva.

Ekonomski, ovakovo stanje u kojem dio populacije živi ispod onoga što je moguće, je izraz neefikasnosti. Ako se priklonimo mišljenju da je narodna privreda agregacija regionalnih privreda onda je jasno zašto sa stanovišta centralne vlasti nije prihvatljivo da bilo koja regija u zemlji ne dostiže moguću razinu ekonomskog blagostanja.

Osim ekonomskih i moralnih osnova postoje također i politički razlozi za politiku regionalnog razvitka. Posebno to dolazi do izražaja kada se prave posebni aranžmani za pojedine regije u kojima značajnu ulogu igraju politički motivi.

Uglavnom u svim teorijama regionalnog razvitka, a i konkretnim planovima razvitka regija, centralna je pretpostavka da svaka regija ima potencijala za razvitak, što nije sporno. No u načinu realizacije potencijala

postoje dva možemo reći oprečna stajališta. Jedni oslonac razvitka traže u vanjskim tzv. egzogenim, a drugi u unutrašnjim tzv. endogenim čimbenicima.

Obzirom da dosadašnji rezultati razvitka regija, koje su se uglavnom oslanjale na vanjske čimbenike u obliku pomoći ili kredita, nekritičnog preuzimanja tehnologija i sl. nisu zadovoljavajući, a u nerazvijenim regijama nema dovoljno unutrašnjih potencijala koji bi samostalno pokrenuli razvitak u okviru Europske zajednice razrađen je tzv. bottom-up pristup. Taj pristup svodi se uglavnom na to da najveća odgovornost za razvitak regije leži u rukama nacionalnih vlada. Kao dodatak ovom nacionalnom intervencionizmu nadovezuje se pomoć Zajednice. Sama pomoć ostvaruje se kroz instrumente koje je Zajednica razvila, a to su European Investment Bank (EIB), Guidance section of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF), European Coal and Steel Community (ECSC), Regional Development Fund (RDF) i drugi instrumenti. Obzirom na sredstva kojima se raspolaže i širinu obuhvata regionalnih problema važnost pojedinih instrumenata dosta je različita.

U sedamdesetim godinama Fond za regionalni razvoj (RDF) ograničio je svoje djelovanje na četiri područja:²

2 Kersten, J.W.: Policies for Rural Peripheral Regions in the European Community, Nijmegen, Studies in Development and Cultural Change, Volume 4, Saarbrücken, 1990. 57 str.

1. nerazvijene periferne regije,
2. poljoprivredne regije,
3. regije koje posustaju u razvoju i
4. granične regije.

Sredinom osamdesetih proširilo se je djelovanje Fonda i na mogućnost udjela u financiranju programa, projekata i studija, tako da se sada mogu financirati:³

- investicije u infrastrukturu,
- izravne proizvodne investicije u industriju i uslužne aktivnosti u cilju stvaranja ili održavanja radnih mjesta,
- savjeti na području marketinga, managementa, i inovacija posebice za mala i srednja poduzeća,
- izvedbene i tržišne studije, kao i tehničke studije u svrhu realizacije investicijskih projekata.

Nacionalnim vladama u svrhu ostvarivanja ciljeva regionalnog razvitka stoje na raspolaganju izravni i posredni instrumenti. U zemljama s tržišnom ekonomijom izravne mjere uglavnom se ne upotrebljavaju (mjere koje izravno utječu na lokacijske odluke privatnih poduzeća). Najvažniji izravni instrument za podizanje zaposlenosti u regiji, a time i dohotka, je utemeljivanje državnih poduzeća ili državnih usluga kao i državni udjel u privatnim poduzećima. Ovi instrumenti zajedno s infrastrukturnim poslovima u najširem smislu riječi su objekt državne potrošnje.

Najznačajniji posredni instrumenti kojima se država koristi u poboljšanju prostorne strukture kako bi bila u skladu s potrebama regionalnog razvitka su:⁴

- investicijske potpore za tvorničke zgrade, strojeve i drugu opremu (često u obliku poreznih koncesija),
- potpore u vezi zapošljavanja (plaće i obuka) transportnih troškova, troškova energije,
- garancije za kredite i
- izvedbene studije.

Da bi pojedine zemlje mogle koristiti sredstva moraju svoje regionalne programe sastaviti u skladu s metodologijom koja je razrađena u okviru Komiteta. Ti programi moraju sadržavati slijedeće:

- a) Ekonomsku i socijalnu analizu. Ona treba prikazati glavne regionalne probleme i njihove uzroke. Analiza mora pokriti:
  - glavna područja prošlog ekonomskog i socijalnog razvitka,
  - osnovne regionalne neravnoteže i njihove uzroke,

- učinke korektivnih mjera koje su se provodile u prošlosti,
- uvjete i mogućnosti ekonomskog i socijalnog razvitka za vrijeme trajanja programa i
- mogućnosti uključivanja politike Zajednice (npr. zajednička agrarna politika).

- b) Objektivnan razvitak. Razvojni ciljevi regije moraju biti jasno specificirani i koliko je moguće kvantificirani. Treba biti predočena širina mjera koje se kane provesti u cilju porasta standarda života, smanjenja nezaposlenosti, zaustavljanja emigracije ili otvorenja novih radnih mjesta i slično. Osnovni elementi koji moraju biti jasno definirani su:

- razina zaposlenosti i gdje je moguće kreirati nova radna mjesta,
- učinci koji će se odraziti na ekonomsku aktivnost i dohodak regije i
- stanje infrastrukture.

- c) Mjere za razvitak. Osnovna briga su:
  - izravne mjere regionalne politike u doslovnom smislu, kao pomoći, decentralizacija javnih usluga, financijski transferi među regijama,
  - investicije u infrastrukturu (ekonomsku i socijalnu) u svrhu regionalnog razvitka i
  - industrijska, agrarna i socijalna politika uključujući stručnu izobrazbu zaposlenih-buduće zaposlenih.

- d) Financijski izvori. Osim svote koju će dati vlada, u podršku programu treba obuhvatiti slijedeće:
  - financijske transfere između različitih razina vlade,
  - financiranje iz regionalnog izvora,
  - pomoć osigurana kroz sektorske politike, a imaju utjecaj na regiju
  - investicije koje će se ostvariti u javnim i privatnim poduzećima u smislu planiranog sporazuma.

- e) Provedba programa. Zadaci raspoređeni na svaku agenciju ili instituciju trebaju biti jasno postavljeni s detaljnim administrativnim metodama provođenja. Time se treba osigurati konzistentnost različitih dijelova programa kao i mogućnost ostvarivanja programa.

ZAKLJUČAK

U uvjetima otvorene privrede pruža se mogućnost ostvarivanja ravnomjernog regionalnog razvitka na razini mogućeg potencijalnog razvitka svake regije čime se ostvaruje osnovni cilj regionalne politike, a to je stvaranje jednakih šansi za socijalni i ekonomski

3 ERDF Ninth, Annual Report, New Regulation, 1985.

4 Kersten, J.W.: Policies for Rural Peripheral Regions in the European Community, Nijmegen Studies in Development and Cultural Change, Volume 4, Saarbrücken 1990. 63-64 str.

razvitak svakog člana društvene zajednice, a time i društva u cjelini.

Kriteriji za ocjenu uspješnosti ostvarivanja cilja su međunarodni standardi koji pred nacionalnu ekonomsku politiku postavljaju mnogo više zadatke nego kada se radi o zatvorenim privredama.

Osnovni nosilac regionalnog razvitka su nacionalne vlade. Zbog različitih ograničenja unutrašnjih čimbenika razvitka mogu se angažirati, kao pomoć,

vanjski čimbenici. Na međunarodnom planu postoje instrumenti koji razvitak mogu potpomoći, ali da bi ih se moglo angažirati u zemlji je potrebna aktivna regionalna politika koja se prvenstveno ogleda u maksimalnom angažiranju endogenih čimbenika i njihovog uklapanja u međunarodne standarde. Samo na taj način moći će se uspostaviti veza između razvijenih i nerazvijenih regija, odnosno pretpostavka o smanjivanju razlika između ovih regija.

LITERATURA:

1. *Bogunović, Crkvenac, Sharma*: Ekonomika narodne privrede, Narodne novine, 1991.
2. *Brown, A.J., Burrows, E.M.*: Regional Economic Problems, George Allen and Unwin (Publishers) Ltd., 1977.
3. ERDF Ninth, Annual Report, 1985.
4. *Kersten, J.W.*: Policies for Rural Peripheral Regions in the European Community, Nijmegen Studies in Development and Cultural Change, Volume 4, Saarbrücken 1990.
5. *Start-Vetzel, G.*: Theorie de Stabilisierungspolitik in interdependenten Volkswirtschaften, Frankfurt/M 1984.

Vladimir Cini, M.S., Faculty of Economics, Osijek

REGIONAL DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF OPEN ECONOMY

Summary

Open economy, except for exchange of goods and services with the rest of the world, also means acceptance of the competition way for the means at the disposal in the funds of EEC (European Economic Community) for the regional development financing. Developing the "bottom up" access as the middle way an exogenous support is added to endogenous factors of development with the aim to near the potential development to the real one.